

Dariusz Majkowski
Uniwersytet Gdański

JAK CZĚTAC KNĚGǃ PÒCZĄTKÓW? – PRZEGLĄD KASZUBSKOJĘZYCZNYCH TEKSTÓW O KSIĘDZE RODZAJU

Księga Rodzaju, zawarte w niej symbole, obrazy i mity, bardzo często pojawiają się w literaturze czy artykułach popularnonaukowych. W tekstach kaszubskojęzycznych, zwłaszcza literackich, również znajdziemy przykłady odwoływania się do pierwszej biblijnej księgi. Być może takich nawiązań będzie jeszcze więcej za sprawą pierwszego całościowego tłumaczenia Księgi Rodzaju na język kaszubski¹, które ukazało się w kwietniu 2015 r. To kolejny efekt pracy ojca Adama Ryszarda Sikory, który z oryginalnych języków biblijnych przekłada poszczególne księgi Pisma Świętego². Warto jednak zwrócić uwagę, że pierwsza spośród biblijnych ksiąg jest obecna w kaszubskojęzycznych tekstach od dawna. Jej fragmenty zostały *skaszëbioné* już w XVII w. przez Pontanusa. Nie brak też nawiązań do Księgi Rodzaju w utworach literackich. Pojawiały się również próby przybliżania i wyjaśniania czytelnikom *Knédzi Zóczątków* po kaszubsku. Działo się tak zwłaszcza za sprawą cyklu artykułów *Jak czëtac Knégǃ Pòczątków* publikowanych w „Zwónkù kaszëbsczim”, ale cel taki spełnia i *Mòja pierszò Bibliò. Stòri Testament w òbròzkach*³. Wszystkie te nawiązania zostaną omówione w dalszej części artykułu.

Tematem artykułu są teksty o Księdze Rodzaju, a nie przekłady, ale warto przypomnieć choćby skrótowo historię jej tłumaczeń na język kaszubski. Aby to uczynić, należy wrócić do 1643 roku, kiedy to ewangelicki pastor Pontanus⁴

¹ *Knéga Zóczątków. Z hebrajszczégò jǎzëka na kaszëbsczì przelòžil o. Adam Ryszard Sikora OFM*, Gdańsk 2015.

² Kaszubi zawdzięczają mu m. in. *Ewanielie na kaszëbsczì tołmaczoné. Z greczi przelòžil na kaszëbsczì jǎzëk ò. Adam Ryszard Sikora OFM*, Gduńsk 2010 oraz *Zestawienié synopticzné Ewanielii z greczi na kaszëbsczì tołmaczonéch przez ò. Adama Ryszarda Sikorę OFM*, Poznań 2014.

³ A. Majkòwskò, D. Majkòwsczi, *Mòja pierszò Bibliò. Stòri Testament w òbròzkach*, Gduńsk 2014.

⁴ Pontanus (Mostnik) – żył w latach 1583–1654. Syn Jana Brüggemanna i Elżbiety z Wurstów. Studiował w Magdeburgu, w Wittenberdze, Helmstädt, Jenie i Lipsku. Napisał

skaszëbil z języka niemieckiego trzy perykopy (1, 27–28.31; 2, 18.21–24; 3, 16–19). Kolejne fragmenty pierwszej biblijnej księgi ukazały się w języku kaszubskim w lectionarzu na niedziele i święta *To je Słowò Bòżé*. Tłumaczenia dokonał z języka polskiego Eugeniusz Gołąbek⁵. Pierwsze tłumaczenia z języka hebrajskiego przygotował o. A. R. Sikora OFM w 2013 i 2014 r. na potrzeby kolejnych edycji *Verba Sacra – Biblia Kaszubska*⁶.

W literaturze kaszubskojęzycznej motywy z Księgi Rodzaju pojawiały się od czasów Floriana Ceynowy. Co ciekawe, wykorzystywano je przede wszystkim w żartobliwych, anegdotycznych tekstach. W 1850 r. ukazała się *Rozmova Pòłocha s Kaszëbą napisano przez s.p. Xędza Szmuca z Pucka, a do dreku pòdano przez Sena Wójkwójca ze Sławószena*. Z pewnością broszurę tę napisał Florian Ceynowa, twórca regionalizmu i piśmiennictwa kaszubskiego⁷. Jest to tekst żartobliwy, w którym Kaszuba przekonuje Polaka, że warto zostać Fein-Kaszubą (północnym, który potwierdzenie swojej kaszubskości dostanie w stołecznym mieście Pucku od Najwyższej Rady Kaszubskiej).

Głównym celem *Rozmowy* jest udowodnienie, że Kaszubi nie są narodem mniej wartościowym od Polaków. Jednym z dowodów jest ukazanie, iż są oni ludem wybranym, a ich przodkami byli m.in. Abraham, Izaak i Jakub. Gdańsk to wg Kaszuby starożytna Gaza, Zatoka Pucka („Mòłé Mòrze”) to jezioro Genezaret, Bałtyk („Wiòldzë Mòrze”) to Morze Śródziemne, Raj znajdował się na

dwujęzyczny, niemiecko-kaszubski *Mały Catechism D Marcina Lutherá Niemiecko Wándalski abo Słowiefki (to jeftá z Niemieckiego języká w Słowiefki wystawion y na jáwnosc wydán)*. Z Przydatkiem Siedm Psalmów Pokutnych krolá Dawida y inszych Potrzebnych rzeczy: osobliwie Historij Passij nászego Páná Jesusa według Ewángelistá Mattheussa y niektórych Piesn duchowych (1643). Por. F. Neureiter, *Historia literatury kaszubskiej*, Gdańsk 1982 s. 26–28.

⁵ *To je Słowò Bòżé. Czëtania mszalné i spiëwë midzëlekcyjnë na niedzele i swiãta we wszëtczich czqdad lëturgicznëch rokù, na kaszëbsczi przeložil Eugèniusz Gòłąbk*, Gdańsk 2007. W lectionarzu ukazały się przekłady dziewięciu perykop (1, 1.26–31a; 2, 18–24; 3, 9–15.20; 9, 8–15; 11, 1–9; 12, 1–4a; 14, 18–20; 15, 5–12.17–18; 18, 1–10a. 20–32; 22, 1–2.9–13.15–18). E. Gołąbek ma też inne ważne dokonania, jeśli chodzi o tłumaczenia Biblii na język kaszubski: *Swiãté Pismiona Nowégò Testamentu*, Gdańsk-Pelplin 1993, *Knëga psalmów*, Gdańsk 1999.

⁶ Por. o. A. R. Sikora OFM, *Księga Rodzaju. Wprowadzenie*. W: *Knëga Zóczqtków. Z hebrajszczégò jãzëka na kaszëbsczi przeložil o. Adam Ryszard Sikora OFM*, Gdańsk 2015 s. 15–17.

⁷ Były pewne wątpliwości co do jej autorstwa, które wyrażał F. Neureiter (*Historia literatury kaszubskiej...*, s. 47) „Ceynowa mieszkał podówczas u swego szwagra Kadaua w Pucku, którego pierwsza żona była z domu Schmuck. Dotychczas nie udało się jednak stwierdzić, czy w Pucku mieszkał jakiś ksiądz Schmuck”. Obecnie jednak przyjmuje się, że bezdyskusyjnie autorem *Rozmowy* jest F. Ceynowa. Zob. obszernie wyjaśnienie tej kwestii w: J. Treder, *Wstëp*, w: F. S. Ceynowa, *Rozmòwa Pòłocha z Kaszëbą. Rozmòwa Kaszëbë z Pòłochã*, Gdańsk 2007, s. 15–18.

Kaszubach, w miejscu, gdzie schodzą się cztery rzeki. Większość takich dowcipnych porównań odnosi się do Księgi Wyjścia i Nowego Testamentu. Jeśli chodzi o interesującą nas Księgę Rodzaju, to w osobliwy sposób autor *Rozmowy* odwołuje się do Noego, a właściwie do jego trzech synów. Pochodzenie od któregoś z nich ma wpływ na poczciwość Fein-Kaszubów. Z urodzenia są poczciwymi potomkowie Jafeta, ci z pokolenia Sema dopiero muszą się jej uczyć, a pochodzący od Chama są „szelmamj z notere” – brak im zarówno poczciwości, jak i wierności. Jak widzimy, literacka forma wybrana przez autora pozwala Ceynowie na krótkochwilne traktowanie nawet poważnych tematów⁸.

Kolejne odniesienia do pierwszej biblijnej księgi znalazły się w *Rozmòwie Kaszëbé z Pòlòchë* (1868). Została ona zamieszczona w drugim zeszytcie pierwszego tomu kaszubskojëzycznego czasopisma pod nazwą „Skòrb Kaszëbskosłowjnskjë mòwë” wydawanego przez Ceynowę. Tym razem to Polak przekonuje Kaszubę, aby został polskim szlachcicem. Ten jednak nie zgadza się, m.in. dlatego, że szlachta jego zdaniem spogląda z pogardą na wszystko, co słowiańskie, wyśmiewa się z Moskali, z ich wiary, a schlebja narodom zachodnim. Tymczasem:

spór miedzë greckòkatolëcczim czëli słowiańszcim a rzimskòkatolëcczim
kòscołã ò pòchòdzenie Ducha Swiãtëgò jedinie òd Bòga Òjca abò òd Bòga
Òjca i Bòga Sëna razã je fraszką procëmko sofizmatóm niemiecczych
i francëszcich mądrzëlów.⁹

To właśnie z Zachodu, argumentuje Kaszuba, nadchodzi nieszczęście m.in. dla religii katolickiej. To tam filozofowie podważają biblijne prawdy – też te, o których dowiadujemy się z Księgi Rodzaju. Negują opis stworzenia świata i dowodzą, że na początku cały świat był napełniony powietrzem, które podzieliło się na miliony milionów gwiazd. Zdaniem zachodnich badaczy wszyscy ludzie nie mogą pochodzić od Adama i Ewy, a tym bardziej od Noego i jego synów. Niemożliwe było, ich zdaniem, zbudowanie w dalekiej starożytności arki, mogącej pomieścić wszystkie gatunki zwierząt, a różnorodności językowej nie da się wytłumaczyć historią o wieży Babel.

Ceynowa wykazuje się w tym tekście głęboką znajomością różnych prądów filozoficznych¹⁰. Nie próbuje jednak polemizować z tymi zachodnimi *mądrzëłami*. Uskarża się jedynie na to, że nie robią tego duchowni, którzy powinni uważać to za swój obowiązek. Warto zwrócić uwagę, że autor *Rozmowy* w tekście często

⁸ Por. J. Treder, *Wstęp*, w: F. S. Ceynowa, *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbą. Rozmòwa Kaszëbé z Pòlòchã*, Gdańsk 2007, s. 23.

⁹ Zapis we współczesnej kaszubskiej pisowni.

¹⁰ Por. F. Neureiter, *Historia literatury kaszubskiej...*, s. 56–57.

kamufluje swoją postawę i ukrywa się za poglądami innych¹¹. Choć jako słowia-
nofilowi rzeczywiście bliżej mu było zapewne do grekokatolickiego kościoła
niż do zachodnich nowinek filozoficznych, to jednak wydaje się, że nie jest on
człowiekiem religijnym, może nawet być ateistą¹².

Podobnie jak F. Ceynowa, motywy z Księgi Rodzaju wykorzystywał Hiero-
nim Derdowski, który do Biblii odnosi się zwłaszcza w humorystycznym utwo-
rze *O Panu Czorlińskim co do Pucka po sece jachol* (Toruń 1880). On również
umieszcza raj na pomorskiej ziemi, konkretnie we Wיעu (po niemiecku Vietzig):

Bò doch stoi w jedny piesni: „Jadóm, bõzi kmiecu,
Të so sedzysz ù Bõga we Wיעu”.

W wybitnym kaszubskojęzycznym dziele literackim, powieści *Żëcé
i przigòdë Remùsa* Aleksandra Majkowskiego, podejście do Księgi Rodzaju nie
różni się od tego, które znajdujemy u Ceynowy i Derdowskiego. Choć książka
jako całość traktuje o wielu poważnych i istotnych dla społeczności kaszubskiej
sprawach, to pierwsza biblijna księga pojawia się na ogół we fragmentach żar-
tobliwych. Najwięcej do niej odwołań zostało zamieszczonych w szóstym roz-
dziale pierwszej księgi *Remùsa*. Tytułowy bohater jako młody chłopiec zaczął
chodzić na naukę katechizmu do miejscowego księdza. Najbardziej przypadł mu
do gustu Stary Testament, który poznawał m.in. z książki z obrazkami. Przede
wszystkim historia o Dawidzie i Goliacie, która wywarła wielki wpływ na jego
życie, ale też wiele motywów z Księgi Rodzaju. Najobszerniej opisuje Remus
swoją pierwszy kontakt z dziejami stworzenia świata i grzechem pierwszych ro-
dziców.

na pierszi stronie sedzòł Bóg Òjc na tãdze, a na zemi Jadóm i Jewa we-
strzòd wszëternòsczych zwierzãt. Kò to bël czas, czej nen cali stwòr
wëszedł z rãczy Bòsczi, jak nowë szklãcé nòrzãdzé z rãkù mëstra, jaż òczë
sã smiãlë. Légl lew kòle sòrniãca, a wilk òkòma òwieczczy, a jedno
drëdzégò nie zjòdało i le swiãtã trzymało zgòdã. A Pón Bóg na to zdrzòł
wiecznymi òczama i wszëtkò bëło dobrze. Niech mie Pón Bóg wëbòdzi,
ze mie żëwi gòrz bròł na Jadómã, chòc òn wej równak je najim pierszm
rodzycã. Pò cëż òn zgrizł jabkò, chtërno jemù Jewa pòdała? [...] Dzysò
jò sã nie dzëwùjã Jadómòwi, bòm sã doznòł, ze białka, bële chcała,
z chłopã wszëszczégò dokòże.

¹¹ O tym, że Rozmowa jest rodzajem kamuflażu pisał Jerzy Samp, *Jak Polak z Polakiem*,
„Pomerania” 11/1988, s. 26–28. Podkreśla tam m.in.: „Przyjęta formuła pozwala bowiem
autorowi »bezkarnie« poruszać tematy zakazane i przekazywać treści, których obecność
w literaturze przeznaczony dla ludu mogłaby być poczytywana w każdej innej sytuacji
jako gorsząca prowokacja i szarganie świętości”.

¹² J. Treder, *Wstëp...*, s. 43.

Remus, podobnie jak bohaterowie utworów Ceynowy i Derdowskiego, porównuje swoją ojczyznę – w tym wypadku jest to pustkowie pod Lipnem – do Ziemi Obiecanej. Rzeka w lesie to dla niego Jordan, jezioro to Genezaret, miejsce pod jarzębiną to Betel, gdzie patriarsze Jakubowi śniła się drabina do nieba, studnia przy trzech sosnach jest tą, do której bracia wrzucili Józefa. Pan Zabłocki przypomina Remusowi Abrahama. Jego żona to dla bohatera powieści Sara i jest przekonany, że gdy będzie miała 80 lat, urodzi dziecko. Koleżanka z pustkowiecia to Rebeka, bo chadza z wiadrem do studni, natomiast gospodyni Marcyjanna to Putifarzena. Za to ostatnie przezwisko Remus słono odpokutował, bo gdy dowiedziała się, że nadał on jej takie *niekatolëcczë przezwëskò* złała na jego ramieniu trzonek od *trãpka do bùlew trãpaniò*.

W ten sposób nawiązywania do Księgi Rodzaju wpisuje się też Krystyna Lewna, która opowiadanie *Wialdżim prawã*¹³ rozpoczyna opisem stworzenia świata. Kończy go informacją, że siódmego dnia, leżąc w trawie i odpoczywając, stworzył Bóg rodzinę Szczëpków, bohaterów opisaną przez autorkę historii. To jedyny humorystyczny fragment w tym bardzo przejmującym opowiadaniu, pełnym opisów cierpienia biednej rodziny, w której rodzą się niepełnosprawne dzieci.

Znacznie poważniej temat stworzenia świata, a konkretnie człowieka, potraktował Wojciech Mészak w *Pòwiòstce*¹⁴. Nie brak tu co prawda takich informacji, jak ta, że od Adama pochodzą mityczne kaszubskie giganty – stolemy, ale autor próbuje również całkiem poważnie zastanawiać się nad znaczeniem stworzenia Ewy z żebry Adama.

– (...) skòrno jò jem sã wzãła z ciebie, to bë le znaczeło, że jò jem w jaczims tam dzëlu tobã...

– Jo, to je pròwdã. Të jes mnã, a jò jem tobã i tak nawzë.

– Jò bë nawetka rzekła, że më jesmë jedno, że ciebie ni ma całëgò beze mie, a mie ni ma całi bez ce.

W opowiadaniu jest też opis pierwszego grzechu i próba wyjaśnienia, w jaki sposób Ewa dała się przekonać wężowi do zjedzenia jabłka.

W tym samym numerze „Zymku” ukazał się tekst *Stwòrzenié swiata*. To pierwsza powiastka całego cyklu, z którego zrodziła się książka Aleksandry i Dariusza Majkowskich *Mòja pierszò Bibliò. Stòri Testament w òbròzkach*¹⁵. Ta pozycja to, często spotykana też w innych wersjach językowych, bogato ilustrowana *Biblia dla dzieci*. Do kaszubskiej wersji dołączono też dwie płyty, na których zostały

¹³ K. Lewna, *Wialdżim prawã*, w: *Rost na kamiznie. Antologia prozy kaszubskiej*, red. S. Janke, Gdańsk-Wejherowo 2008, s. 9–16.

¹⁴ W. Myszak, *Pòwiòstka*, „Zymk” zsziwk 6 (2007), s. 56.

¹⁵ A. Majkòwskò, D. Majkòwsczi, *Mòja pierszò Bibliò. Stòri Testament w òbròzkach*, Gdańsk 2014.

zarejestrowane wszystkie opowiadania wchodzące w skład książki. Czytelnik znajdzie tu sporo dialogów, krótkich zdań napisanych dość prostą kaszubszczyzną. Jak napisała na okładce tej publikacji bibliстка dr Teresa Klein:

została napisana z myślą o dzieciach. Przedstawia ona ważne wydarzenia z historii narodu wybranego pozwalające poznać objawiającego się Boga, Jego działanie pośród swego ludu i kształtowanie wiary wsparte nauczaniem proroków posłanych przez Pana i głoszących Jego słowa.

Z trzydziestu dziewięciu opowiadań aż czternaście pochodzi z Księgi Rodzaju. Do czasu wydania tłumaczenia o. A. R. Sikory to najobszerniejsza kaszubskojęzyczna pozycja traktująca o pierwszej z biblijnych ksiąg. Inaczej niż we wspomnianych dotąd przykładach, nie ma tutaj humorystycznego wykorzystywania fragmentów Pisma Świętego, choć – co nie dziwi w książce adresowanej do najmłodszych czytelników – nie znajdziemy w niej też głębszych rozważań nad natchnionym Słowem.

W poezji kaszubskojęzycznej również pojawiają się przykłady wykorzystywania motywów z Księgi Rodzaju. W antologii kaszubskiej poezji religijnej *Świāti dzél dëszë* z 1981 r. nie znalazł się jednak ani jeden wiersz związany z tą księgą¹⁶ (do tej kategorii nie można zaliczyć *Jadamówégò raju* Jana Karnowskiego, który opowiada o stworzeniu Kaszub, ale oparty jest na legendzie, a nie na przekazie biblijnym). Również późniejsze tomiki zawierające poezję religijną nie odwołują się do Knędzi Pòczątków. Nie czyni tego ani brat Zbigniew Joskowski w książkach *W remionach Piäknoścë*¹⁷ oraz *Który odziewasz kwiaty / Chtëren òblòkòsz kwiatë*¹⁸, ani Eugeniusz Pryczkowski w *Na jimiã Bòszczë*¹⁹, ani Elżbieta Bugajna w *Milotã niosã*²⁰.

Do tej biblijnej księgi nawiązała za to Ida Czaja (wówczas jeszcze Wenta) w swoim debiucie w 1990 r. W „Wjitrznji”, literackim dodatku do „Tatczëznë”²¹

¹⁶ Zdecydowana większość wierszy odnosi się do Nowego Testamentu, a jeśli chodzi o Stary Testament, to są nawiązania do Psalmu 130. (Jan Karnowski, *De profundis*, s. 32) oraz do Wj 3,14 (Stanisław Janke, *Modlitwa*, s. 109).

¹⁷ Z. Joskowski OFM Conv, *W remionach Piäknoścë*, Banino 2007.

¹⁸ Z. Joskowski OFM Conv, *Który odziewasz kwiaty / Chtëren òblòkòsz kwiatë*, Banino 2012.

¹⁹ E. Prëczkòwsczi, *Na jimiã Bòszczë*, Gduńsk 2000.

²⁰ E. Bugajna, *Milotã niosã*, Banino 2008.

²¹ „Tatczëzna” – kaszubskie pismo wydawane w latach 1990–1991. Redagowali je Piotr Dziekanowski, Jarosław Ellwart, Wojciech Etmański, Artur Jabłoński, Eugeniusz Pryczkowski, Mariusz Szmidka i Dariusz Szymikowski. Za swój główny cel stawiali przekonanie czytelników, że kaszubszczyzna jest językiem, a nie gwarą, a także budzenie kaszubskiej świadomości i uczenie Kaszubów ich historii. Zob. więcej w: D. Majkowski, *Tatczëzna. W miono Bòszci òródni wznëk*, Gdynia 2010.

opublikowała dwa wiersze: *Ewa* i *Kajin*. W jednym z nich opisuje pierwszy grzech z perspektywy Ewy, a w drugim zabójstwo Abla, które wspomina jego brat:

Jô jem mòrderca Kain
Chtërnigò òfiara bëła za mòłò
Żebë ùwjidzec sã Bògù.

Do sceny stworzenia świata nawiązał Alojzy Nagel w wierszu *Chwała Cë* z tomiku *Otemknij dwiërze*²² poświęconego księdzu biskupowi Andrzejowi Śliwińskiemu. Wymienia w nim różne byty i łączy je ze sobą na zasadzie kontrastu: kolibry i słonia, słabość i moc, niebo i ziemię itp. Na zakończenie za wszystkie wychwala Stwórcę.

Znacznie bardziej rozbudowany i bogaty w środki poetyckie jest wiersz Jana Zbrzycy (to pseudonim literacki Stanisława Pestki) *Rajskò darmòwizna*²³. Oto kilka przykładów kunsztu poety z Rolbika:

Chtërny z nieprzezdrzónëch wiżawów
Zrzeszël jes ptolmejską wëskrzawã
Edënu wiòldzégò jak Zëmiã
Nie còrniãtëgò jesz cëniã
Prziëndny büchë (...)

W stogù lodzanëch bezkùnców
Pòlnëch rësnotë gwiondzów ë slunców
Le jedny gwiondze-planëce
Dëch Bòżi pòdòł pòlc zëcò

Jan Zbrzyca posługuje się w swojej poezji też innymi motywami z Księgi Rodzaju i wykorzystuje je do budowania ciekawych obrazów poetyckich:

Z jaczégò nie zdrzec Araratu
Na tãczny rozléwnoce nieba
Widzawny je parłãk Òpieczny Zdrzelnicë
(Przed Bòże przëzëgnòj)

W 2008 r. ukazał się zbiór kaszubskojëzycznych kazań ks. Mariana Miotka²⁴. W 101 homiliach znalazło się tylko jedno wyraźne odniesienie do Księgi Rodzaju

²² A. Nagel, *Otemknij dwiërze*, Gdańsk 1992.

²³ Ukazał się w tomiku J. Zbrzycy, *Wieczórny widnik*, Gdańsk 2002.

²⁴ M. Miotk, *Sëw Bòżëgò Słowa na niwie kaszëbszczich serc*, Gdańsk 2008. W książce znalazły się też wszystkie kazania z: M. Miotk, *Swiëtım turę starków. Zbiërk leżnoscowëch kòzaniów*, Gdańsk 1991.

ju. W kazaniu zatytułowanym *Wstanita, jidzemë* ks. Miotk powołuje się na dzieje Abrahama, który usłuchał Bożego wezwania, opuścił dom rodzinny i dzięki swojemu posłuszeństwu stał się „najim ojczã w wierze”. Dla niego krajem wskazanym przez Boga była Palestyna, a dla nas jest nim Boże Królestwo – wyjaśnia słuchaczom i czytelnikom kaznodzieja.

Ważną próbą przybliżenia kaszubskojęzycznym czytelnikom Księgi Rodzaju jest cykl trzech artykułów ukazujących się w „Zwóнкù kaszëbsczim”²⁵. To pismo wydawane przez kleryków zrzeszonych w Klubie Studentów Kaszubów w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie w latach 1986-2009 (z przerwami) stawiało sobie za cel ukazywanie piękna i głębi chrześcijaństwa²⁶. Jednym ze środków prowadzących do tego celu było objaśnianie czytelnikom pierwszej biblijnej księgi. Dariusz Majkowski i Michał Roschek czynili to w tekstach zatytułowanych: *Jak czëtac Knëgã Pòczãtków?*²⁷ Rozpoczęli od wyjaśnienia, że głównym przesłaniem Pisma Świętego, a więc i Księgi Rodzaju, jest przekazanie ludziom prawd o Bogu i Jego miłości do człowieka. A jako że wiele z tych prawd przekracza nasze możliwości poznawcze, Stwórca często posługuje się poezją, porównaniami, przypowieściami itp. *Te pròwdë òstatë leno òbłokłë w ruchna lëteracczich òrtów, żebë bëłë do przërozmiënïò dlô wszëtcczich lëdzy kòzdegò czasu*²⁸.

Uzasadniając swoje tezy, autorzy artykułu powołują się na znanych badaczy Pisma Świętego, jak Alfred Läßle czy Antonio Salas. Na zakończenie podają też literaturę, która ma pomóc czytelnikom w odpowiednim odczytywaniu Księgi Rodzaju. Są to dzieła – obok wymienionych już biblistów – Edwarda Zawieszewskiego i Gianfranco Ravasiego.

Druga część cyklu poświęcona jest stworzeniu Ewy, które autorzy uznają za jeden z fragmentów, jakie wzbudziły najwięcej kontrowersji i pytań. Zauważają, że oba biblijne obrazy, opisujące to wydarzenie²⁹, są mitami i nie należy ich traktować dosłownie, a przekazują przede wszystkim prawdę o tym, że ludzie zostali stworzeni przez Boga. Zaznaczają też, że zwłaszcza drugi z opisów pod-

²⁵ Pismo wychodziło od 1986, ale w latach 90-tych jego wydawanie zostało zawieszone. „Zwóнк” odrodził się w 2004. Por. *Më trzimómë z Bògã. Księga Jubileuszowa. 100 lat Klubu Studentów Kaszubów w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie 1908-2008*, red. Komitet pod przew. A. Nadolnego, Pelplin 2008, s. 99.

²⁶ Por. D. Majkòwsczi, *Słòwò wstãpnë*, „Zwóнк kaszëbsczï” 1/2004, s. 1.

²⁷ W nazwie cyklu pojawia się słowo „pòczãtków”, a nie „zòczãtków”, jak przetłumaczył to o. A. R. Sikora. Autorzy artykułów przyjęli propozycję E. Gołąbka, który w swoim tłumaczeniu *Swiãtëch Pismionów Nowégò Testamëntu* (Gdańsk – Pelplin 1993) zamieścił wykaz skrótów i nazw wszystkich biblijnych ksiąg. Księgę Rodzaju nazwał właśnie Knëgã Pòczãtków.

²⁸ D. Majkòwsczi, M. Roschek, *Jak czëtac Knëgã Pòczãtków?* „Zwóнк kaszëbsczï” 1/2004, s. 7.

²⁹ Rdz 1,1–2,4a i Rdz 2,4b–2,25.

kreśla tę samą naturę mężczyzny i kobiety, zarówno fizyczną, jak i duchową, oraz wzajemne dopełnianie się płci i ich równość.

W trzecim numerze „Zwónka” M. Roschek wyjaśnia różnicę między Edenem, w którym mieszkali pierwsi rodzice, a rajem, jaki czeka nas po śmierci. Autor artykułu podkreśla, że rzeczywistość rajska przerasta swym bogactwem to, co odczuwali w „swoim” ogrodzie Adam i Ewa. Tekst – i cały cykl – kończy się stwierdzeniem, że: *nen articzel miòł leno pòbùdzëc szmakã do dalszégò sztòlëniégò sã w ti temie*³⁰. Autor odsyła też do bogatej literatury na temat raju, Edenu i całej Księgi Rodzaju. W kolejnych numerach „Zwónka” cykl nie był już kontynuowany.

Na zakończenie trzeba jeszcze zauważyć, że kaszubskojęzycznym objaśnianiem i przybliżaniem pierwszej biblijnej księgi są przypisy o. A. R. Sikory, zawarte w jego tłumaczeniu z 2015 r. Są w nich definicje pojęć, np. prawa lewiratu, znaczenia imion i nazw, np. „Penuel to je *skarniò Bòga*”, „Zabùlòn (Zebùlòn) to je *òbdarzac i wëwëzszac*”, opisy tradycji narodu wybranego, używanych przez Hebrajczyków jednostek długości, wagi itp. Zapewne to dzieło wybitnego bibliisty pochodzącego z Kaszub, „odegra pozytywną rolę na uniwersalnej płaszczyźnie religijnej i na płaszczyźnie lokalnej językowej”³¹.

Warto jednak pamiętać, że po kaszubsku do Księgi Rodzaju sięgano już znacznie wcześniej. Nie zawsze czyniono to w sposób profesjonalny czy – zwłaszcza w literaturze – błyskotliwy, niemniej już od XVII w. pierwsza biblijna księga nie była kaszubszczyźnie zupełnie obca. Pojawia się w bardzo różnorodnych typach tekstów: tłumaczeniach (Pontanusa, E. Gołąbka, o. prof. A. R. Sikory), opowiadaniach biblijnych dla dzieci, artykułach popularno-naukowych. Także w literaturze pięknej (zwłaszcza w prozie) występują nawiązania do Księgi Rodzaju. Początkowo były one humorystyczne, ale współcześni autorzy tworzący w języku kaszubskim wykorzystują motywy i cytaty z Księgi Rodzaju również w innych kontekstach.

³⁰ M. Roschek, *Barzi Eden czë rój?* „Zwónk kaszëbsczi” 3/2005, s. 43.

³¹ J. Treder, *O języku kaszubskim Knëdži Zòczãtków w przekładzie o. prof. dra hab. Adama R. Sikory OFM (2015)*. W: *Knëga Zòczãtków. Z hebrajszczégò jãzëka na kaszëbsczi przeložil o. Adam Ryszard Sikora OFM*, Gdańsk 2015 s. 121–123. Należy jednak zauważyć, że prof. Edward Breza zarzuca tłumaczeniu o. prof. A.R. Sikory zbytne opieranie się na *Słowniku polsko-kaszubskim* Jana Trepczyka (Gdańsk 1994) kosztem *Słownika gwar kaszubskich* ks. dra Bernarda Sychty. Zauważa również, że Rada Języka Kaszubskiego, opierając się na dotychczasowych tłumaczeniach, proponuje nazywać pierwszą biblijną księgę *Ksãgã Pòczãtków*, a nie *Zòczãtków* (*Uchwała Nr 5/RJK/12 z dnia 29.06.2012 r. w sprawie kaszubskiego języka religijnego i obyczajowego. 4. Słownictwo związane z objawieniem Bożym*. W: *Biuletin Radzëznë Kaszëbszczégò Jãzëka 2012*, Gduńsk 2012, s. 30–32). Por. E. Breza, *Przekład Księgi Rodzaju na język kaszubski*, „Pomerania” nr 7–8/2015, s. 64–65.

Bibliografia:

- Bugajna E., *Milotã niosã*, Banino 2008.
- Ewanielie na kaszëbsczi tołmaczoné. Z greczi przeložil na kaszëbsczi jãzëk ò. Adam Ryszard Sikora OFM*, Gdańsk 2010.
- Joskowski Z. OFM Conv, *Który odziewasz kwiaty / Chtëren òblòkòsz kwiatë*, Banino 2012.
- Joskowski Z. OFM Conv, *W remionach Piãknoscë*, Banino 2007.
- Knëga Zóczãtków. Z hebrajszczégò jãzëka na kaszëbsczi przeložil o. Adam Ryszard Sikora OFM*, Gdańsk 2015.
- Lewna K., *Wialdзим prawã*, w: *Rost na kamiznie. Antologia prozy kaszubskiej*, red. S. Janke, Gdańsk – Wejherowo 2008, s. 9–16.
- Majkòwsczi D., M. Roschek, *Jak czëtac Knëgã Pòczãtków?* „Zwónk kaszëbsczi” 1/2004 s. 7.
- Majkòwsczi D., *Słowò wstãpné*, „Zwónk kaszëbsczi” 1/2004, s. 1.
- Majkowski D., *Tãtczëzna. W miono Bòsczi nôrodní wznënik*, Gdynia 2010.
- Majkòwskò A., Majkòwsczi D., *Mòja pierszò Bibliò. Stòri Testament w òbròzkach*, Gdańsk 2014.
- Më trzimómë z Bògã. Księga Jubileuszowa. 100 lat Klubu Studentów Kaszubów w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie 1908–2008*, red. Komitet pod przew. A. Nadolnego, Pelplin 2008.
- Miotk M., *Sëw Bòzégò Słowa na niwie kaszëbszczich serc*, Gdańsk 2008.
- Myszk W., *Pòwiòstka*, „Zymk” zsiwk 6 (2007), s. 53–56.
- Nagel A., *Otemknij dwiërze*, Gdańsk 1992.
- Neureiter F., *Historia literatury kaszubskiej*, Gdańsk 1982.
- Prëczkòwsczi E., *Na jimiã Bòsczé*, Gdańsk 2000.
- Roschek M., *Barzi Eden czë rój?* „Zwónk kaszëbsczi” 3/2005, s. 43.
- Samp J., *Jak Polak z Polakiem*, „Pomerania” 11/1988, s. 26–28.
- Sikora A. R. OFM, *Księga Rodzaju. Wprowadzenie*, w: *Knëga Zóczãtków. Z hebrajszczégò jãzëka na kaszëbsczi przeložil o. Adam Ryszard Sikora OFM*, Gdańsk 2015, s. 15–17.
- Swiãti dzël dëszë. Antologia kaszubskiej poezji religijnej*, zebrał i przygotował J. Walkusz, Pelplin 1981.
- To je Słowò Bòzé. Czëtania mszalné i spiëwë midzëlekcyjné na niedzele i swiãta we wszëtczich czãdach lëturgicznëch rokù, na kaszëbsczi przeložil Eugëniusz Gòlqbk*, Gdańsk 2007.
- J. Treder, *Wstëp*, w: F.S. Ceynowa, *Rozmòwa Pòlòcha z Kaszëbã. Rozmòwa Kaszëbë z Pòlòchã*, oprac., wstëp i przypisy J. Treder, Biblioteka Pisarzy Kaszubskich. Tom 1, Gdańsk 2007, s. 7–75.
- Zbrzyca J., *Wieczórny widnik*, Gdańsk 2002.

Zestawienie synoptyczne Ewangelii z grecki na kaszëbsczi tołmaczonëch przez ò. Adama Ryszarda Sikorë OFM, Poznań 2014.

Streszczenie
Jak czëtac Knëgã Pòczãtków?
– przegląd kaszubskojëzycznych tekstów o Ksiëdze Rodzaju

Celem artykułu jest zbadanie tekstów kaszubskojëzycznych, które odnoszą się do Księgi Rodzaju (Rdz) lub jej fragmentów. Pierwsza biblijna księga jest w nich obecna już od XVII w., kiedy to Pontanus przełożył trzy perykopy z Rdz z języka niemieckiego. Ostatnim dziełem jej poświęconym jest pierwsze całościowe tłumaczenie Księgi Rodzaju na język kaszubski (2015 r.). To efekt pracy ojca prof. Adama Ryszarda Sikory. W artykule autor przywołuje i analizuje zarówno teksty literackie nawiązujące do tej księgi, jak i artykuły popularnonaukowe. Wykazuje, że Księga Rodzaju jest rzadko wykorzystywana przez twórców kaszubskojëzycznych. Ponadto pojawia się zazwyczaj w tekstach żartobliwych (dotyczy to zwłaszcza prozy). Autor udowadnia to m.in. na przykładzie utworów Floriana Ceynowy, Hieronima Derdowskiego i Aleksandra Majkowskiego. W kaszubskiej poezji pierwsza biblijna księga jest również rzadko przywoływana, ale pojawia się w kontekstach bardziej poważnych – pochodzące z niej obrazy służą m.in. do tworzenia rozbudowanych środków poetyckich. Księga Rodzaju jest też rzadko obecna w publikowanych kaszubskojëzycznych homiliach. Autor przeanalizował pod tym kątem dwie książki z kazaniem autorstwa ks. Mariana Miotka. Tylko raz pojawia się w nich nawiązanie do Rdz (konkretnie do dziejów Abrahama).

W artykule znajdują się też wyniki badań tekstów popularnonaukowych zamieszczanych w piśmie „Zwónk kaszëbsczi”, wydawanym przez kleryków studiujących w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie. Publikowano w tym czasopiśmie cykl: *Jak czëtac Knëgã Pòczãtków*, jaki objaśniał kilka fragmentów Rdz. Autor odwołuje się też do najnowszych publikacji związanych z Księgą Rodzaju: wspomnianego już tłumaczenia o. Sikory, a zwłaszcza opracowanych przez niego przypisów, oraz książki Aleksandry i Dariusza Majkowskich *Mòja pierwszò Bibliò. Stòri Testament w òbrózkach* (Gdańsk 2014), gdzie czternaście spośród trzydziestu dziewięciu opowiadań traktuje o wydarzeniach opisywanych w Rdz.

Summary

**The purpose of writer's article was to research
Kashubian texts that reference the Book of Genesis or its parts**

The purpose of the article is to study Kashubian texts in which we can find references to the Book of Genesis or its parts. The author states that the Book of Genesis was present in Kashubian texts as early as in the 17th century when three extracts were translated from German by Michael Pontanus, and its presence has recently increased though Professor Friar Ryszard Sikora's first, integral translation of the Book into Kashubian in 2015. The author has analyzed both popular science and literary publications to determine that the text of the Book of Genesis is rarely used by Kashubian authors. Moreover, references usually occur in humorous prose only. As proof, there are quotations provided from the works written by Florian Ceynowa, Hieronim Derdowski and Aleksander Majkowski. It is also asserted that Kashubian poetry seldom recalls the Book of Genesis as well, but when a reference appears, the context is usually much more serious. If the reference is used in a poem, it is treated as a tool to evoke a profounder meaning through the biblical imagery. Furthermore, in his analysis of the two books of prayer written by Priest Marian Miotk, the author has found out that the Book of Genesis is mentioned just once, in the story of Abraham. The author also discusses the results of his research on popular science articles published in *Zwóńk Kaszëbsczi* by students attending the Higher Seminary of Priesthood in Pelplin. In the series of articles entitled *Jak czëtac Knégã Pòczatków*, those students explain some parts of the Book of Genesis. The author further recalls Prof. Fr. Sikora's translation of the Book of Genesis, especially his notes. In addition, he mentions Aleksandra and Dariusz Majkowski's *Mòja pierszô Bibliô. Stòri Testament w Òbrôzkach* (Gdańsk, 2014), a book in which fourteen of thirty-nine, illustrated, Old Testament stories are focused on events described in the Book of Genesis.